

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI

ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

REVIEW OF LAW SCIENCES

huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

правовой научно-практический журнал

legal scientific-practical journal

2025-yil 2-son

VOLUME 9 / ISSUE 2 / 2025

DOI: 10.51788/TSUL.ROLS.2025.9.2.

ISSN 2181-919X

E-ISSN 2181-1148

DOI: 10.51788/TSUL.ROLS

Crossref
Content
Registration

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences” huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 0931-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo‘yicha mas‘ul:

O. Choriyev

Muharrirlar:

Y. Yarmolik, Y. Mahmudov,
E. Mustafayev, K. Abduvaliyeva,
F. Muhammadiyeva, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova

Musahhih:

S. Rasulova

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1385.

Nashriyot litsenziyasi

№ 174625, 29.11.2023-y.

Jurnal 2025-yil 26-iyunda
bosmaxonaga topshirildi.
Qog‘oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog‘i: 5
Adadi: 100. Buyurtma: № 116.

Bosmaxona litsenziyasi

29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

I. Rustambekov – Toshkent davlat yuridik universiteti rektori v.v.b., yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

MAS‘UL MUHARRIR

O. Choriyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Tahririy-nashriyot bo‘limi boshlig‘i

TAHRIR HAY‘ATI A‘ZOLARI

A. Saidov – Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazining direktori, yuridik fanlar doktori, professor (Toshkent, O‘zbekiston)

E. Juchniewicz – Gdansk universiteti professori, huquq doktori (Gdansk, Polsha)

A. Younas – yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Pekin, Xitoy)

O. Okyulov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

J. Nematov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori v.b., yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

Sh. Asadov – O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Aminjonova – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi dotsenti, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Rahimov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

O. Narzullayev – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

B. Murodov – O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

A. Muxamedjanov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

N. Niyazova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori v.b., pedagogika fanlari nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

**УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Вестник юридических наук – Yuridik fanlar axborotnomasi – Review of Law Sciences» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 0931.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:

Е. Ярмолик, Й. Махмудов,
Э. Мустафаев, К. Абдувалиева,
Ф. Мухаммадиева, М. Шарифова,
Ш. Бекназарова

Корректор:

С. Расулова

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1385.

Издательская лицензия

от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию
26.06.2025.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 5. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 116.

Лицензия типографии

от 29.11.2023. № 174626

Отпечатано в типографии

Ташкентского государственного
юридического университета.

100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

И. Рустамбеков – доктор юридических наук, профессор, врио ректора Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

В. Ходжаев – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

О. Чориев – начальник редакционно-издательского отдела Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

А. Саидов – доктор юридических наук, профессор, директор Национального центра по правам человека Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

Э. Юхневич – доктор права, профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

А. Юнас – доктор философии по юридическим наукам (Пекин, Китай)

О. Окюлов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ж. Нематов – доктор юридических наук, и. о. профессора Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ш. Асадов – доктор юридических наук, профессор Академии государственного управления при Президенте Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

М. Аминжонов – доктор юридических наук, доцент Правоохранительной академии Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

М. Рахимов – доктор философии по юридическим наукам, доцент Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

О. Нарзуллаев – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

В. Муродов – доктор юридических наук, профессор Академии МВД Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

А. Мухамеджанов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Н. Ниязова – кандидат педагогических наук, и. о. профессора Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

**FOUNDER: TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW**

“Yuridik fanlar axborotnomasi – Вестник юридических наук – Review of law sciences” legal scientific-practical journal was registered by Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020, with certificate number 0931.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan. Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:

O. Choriev

Editors:

Y. Yarmolik, Y. Makhmudov,
E. Mustafaev, K. Abduvalieva,
F. Mukhammadieva, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova

Proofreader:

S. Rasulova

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Publishing department address:

100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Subscription index: 1385.

Publishing license

№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 26.06.2025.

Paper size: A4.

Cond.p.f: 5.

Units: 100. Order: № 116.

Printing house license

№ 174626, 29.11.2023.

Published in the Printing house of
Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgokh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITOR-IN-CHIEF

I. Rustambekov – Acting Rector of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

B. Xodjaev – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

EXECUTIVE EDITOR

O. Choriev – Head of the Publishing Department of Tashkent State University of Law

MEMBERS OF EDITORIAL BOARD

A. Saidov – Director of the National Centre for Human Rights of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor (Tashkent, Uzbekistan)

E. Juchniewicz – Professor of the University of Gdansk, Doctor of Law (Gdansk, Poland)

A. Younas – Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Beijing, China)

O. Okyulov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

J. Nematov – Acting Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Sh. Asadov – Professor of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Aminjonova – Associate Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Rakhimov – Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

O. Narzullaev – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

B. Murodov – Professor of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

A. Muxamedjanov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

N. Niyazova – Acting Professor of Tashkent State University of Law, Candidate of Pedagogical Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 8 **MUXITDINOVA FIRYUZA ABDURASHIDOVNA**
Yangi O'zbekistonda huquqiy madaniyatni shakllantirishning zamonaviy yondashuvlari

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 23 **RAXIMOV DILMURODJON G'ULOMJON O'G'LI**
Davlat xizmati instituti: tushunchasi, mohiyati va shakllanishi
- 35 **XOLIQOV SARVAR MINGISHOVICH**
Qurolli kuchlar harbiy xizmatchilarini uy-joy bilan ta'minlashning dolzarb masalalari: O'zbekiston va xalqaro tajriba
- 41 **USMONOV OTABEK ODILBEK O'G'LI**
Jamoatchilik nazoratini tashkiliy jihatdan raqamlashtirish va uning oldida turgan dolzarb muammolar
- 57 **ISMAILOV BEKJON SALIHOVICH**
Nogironligi bo'lgan shaxslar huquqiy maqomi konsepsiyasi: huquqiy tahlili
- 65 **TULYAKOV ELDOR**
Korrupsiyaga qarshi kurashishda tahlil markazlarining roli: siyosatni tahlil qilishdan nazoratgacha

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 73 **RUZINAZAROV SHUXRAT NURALIYEVICH**
Elektron tijorat va logistika: huquqiy ta'minot masalalari
- 86 **NARZIYEV OTABEK SA'DIYEVICH, NABIRAYEVA ZARNIGOR AKMALOVNA**
Xitoyda sun'iy intellekt va robot-maslahatchilar: tartibga solish xususiyatlari hamda o'ziga xos jihatlari
- 97 **MAHMUDXODJAYEVA UMIDA MUMINOVNA**
Voyaga yetmaganga yetkazilgan zarar uchun javobgarlikning fuqarolik huquqiy masalalari
- 109 **INOYATOV NODIRBEK HAYITBOY O'G'LI**
"Vital" va "Sophiya" robotlari – raqamli davrda yangi huquq subyektlari sifatida

12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL HUQUQI. IQTISODIY PROTSESSUAL HUQUQI. HAKAMLIK JARAYONI VA MEDIATSIYA

- 117 **ABDUSAMADOV DILMUROD FARXOD O'G'LI**
Iqtisodiy sud ishlarini yuritish prinsiplari: odil sudlovning faqat sud tomonidan amalga oshirilishi

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

- 127 **IBADOVA ANJELIKA ISMATULLOYEVNA**
Tan jarohatlari yetkazish jinoyatlarini tergov qilishda maxsus bilimlardan foydalanishning ahamiyati

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

- 137 **GAFUROVA NOZIMAXON ELDAROVNA, RAYIMOVA MUNISA NOZIM QIZI**
Sog'liqqa bo'lgan huquqning tamaki chekishga qarshi kurashishdagi roli: O'zbekiston va Avstraliyaning qiyosiy tajribasi

12.00.14 – HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI. JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH. PROBATSIIYA FAOLIYATI

- 148 **XO'JAMBERDIYEV FARRUX KOMILOVICH, ABDUSAMATOVA ZARINA HASAN QIZI**
Fransuz jandarmeriya modeli jamoat xavfsizligi tizimining etaloni sifatida

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

8 МУХИТДИНОВА ФИРЮЗА АБДУРАШИДОВНА

Современные подходы к формированию правовой культуры в Новом Узбекистане

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО. ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

23 РАХИМОВ ДИЛМУРОДЖОН ГУЛОМЖОН УГЛИ

Институт государственной службы: понятие, сущность и формирование

35 ХОЛИКОВ САРВАР МИНГИШОВИЧ

Актуальные вопросы обеспечения жильём военнослужащих Вооружённых Сил: опыт Узбекистана и зарубежных стран

41 УСМАНОВ ОТАБЕК ОДИЛБЕК УГЛИ

Организационная цифровизация общественного контроля и её актуальные проблемы

57 ИСМАИЛОВ БЕКЖОН САЛИХОВИЧ

Концепция правового статуса лиц с инвалидностью: правовой анализ

65 ТУЛЯКОВ ЭЛЬДОР

Роль экспертно-аналитических центров в борьбе с коррупцией: от анализа политики до контроля

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

73 РУЗИНАЗАРОВ ШУХРАТ НУРАЛИЕВИЧ

Электронная коммерция и логистика: вопросы правового обеспечения

87 НАРЗИЕВ ОТАБЕК САЪДИЕВИЧ, НАБИРАЕВА ЗАРНИГОР АКМАЛОВНА

Искусственный интеллект и роботы-консультанты в Китае: характеристика и особенности регулирования

97 МАХМУДХОДЖАЕВА УМИДА МУМИНОВНА

Гражданско-правовые вопросы ответственности за вред, причинённый несовершеннолетнему

109 ИНОЯТОВ НОДИРБЕК ХАЙТБОЙ УГЛИ

Роботы Vital и Sophia как новые субъекты права в цифровую эпоху

12.00.04 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. АРБИТРАЖ И МЕДИАЦИЯ

117 АБДУСАМАДОВ ДИЛМУРОД ФАРХОД УГЛИ

Принципы ведения экономических судебных дел: осуществление правосудия исключительно судом

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА. ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО. СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

127 ИБАДОВА АНЖЕЛИКА ИСМАТУЛЛОЕВНА

Значение использования специальных знаний при расследовании преступлений, связанных с причинением телесных повреждений

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

137 ГАФУРОВА НОЗИМАХОН ЭЛЬДАРОВНА, РАЙИМОВА МУНИСА НОЗИМ КИЗИ

Роль права на здоровье в борьбе против табакокурения: сравнительный анализ опыта Узбекистана и Австралии

12.00.14 – ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ ПРЕСТУПНОСТИ. ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ. ПРОБАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

148 ХУЖАМБЕРДИЕВ ФАРРУХ КОМИЛОВИЧ, АБДУСАМАТОВА ЗАРИНА ХАСАН КИЗИ

Французская модель жандармерии как эталон системы общественной безопасности

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

- 8 **MUKHITDINOVA FIRYUZA ABDURASHIDOVNA**
Modern approaches to the formation of legal culture in New Uzbekistan

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCIAL AND CUSTOMS LAW

- 23 **RAKHIMOV DILMURODJON GULOMJON UGLI**
Public service institution: concept, essence and formation
- 35 **KHOLIKOV SARVAR MINGISHOVICH**
Current issues of providing housing for armed forces personnel: Uzbekistan and international experience
- 41 **USMANOV OTABEK ODILBEK UGLI**
Digitalization of the organizational aspects of public oversight and the pressing challenges it faces
- 57 **ISMAILOV BEKJON SALIHOVICH**
The concept of the legal status of persons with disabilities: legal analysis
- 65 **TULYAKOV ELDOR**
The role of think tanks in combating corruption: from policy analysis to oversight

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

- 73 **RUZINAZAROV SHUKHRAT NURALIYEVICH**
E-commerce and logistics: legal support issues
- 86 **NARZIEV OTABEK SA'DIEVICH, NABIRAYEVA ZARNIGOR AKMALOVNA**
Artificial intelligence and robo-advisors in China: characteristics and features of regulation
- 97 **MAHMUDKHODJAEVA UMIDA MUMINOVNA**
Civil law issues of liability for damage caused to a minor
- 109 **INOYATOV NODIRBEK HAYITBOY UGLI**
Vital and Sophia robots as new legal subjects in the digital age

12.00.04 – CIVIL PROCEDURAL LAW. ECONOMIC PROCEDURAL LAW. ARBITRATION PROCESS AND MEDIATION

- 117 **ABDUSAMADOV DILMUROD FARKHOD UGLI**
Principles of conducting economic court cases: justice is administered solely by the court

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

- 127 **IBADOVA ANGELIKA ISMATULLOYEVNA**
Importance of using special knowledge in investigating crimes involving bodily injuries

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

- 137 **GAFUROVA NOZIMAKHON ELDAROVNA, RAYIMOVA MUNISA NOZIM KIZI**
The role of the right to health in the fight against tobacco smoking: comparative analysis of the experience of Uzbekistan and Australia

12.00.14 – CRIME PREVENTION. ENSURING PUBLIC SAFETY. PROBATION ACTIVITY

- 148 **KHUJAMBERDIEV FARRUKH KOMILOVICH, ABDUSAMATOVA ZARINA HASAN KIZI**
The french model of gendarmerie as a standard of public security system

Kelib tushgan / Получено / Received: 22.04.2025
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 12.06.2025
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 26.06.2025

DOI: 10.51788/tsul.rols.2025.9.2./JVCT8304

UDC: 346.91(045)(575.1)

TAN JAROHATLARI YETKAZISH JINOYATLARINI TERGOV QILISHDA MAXSUS BILIMLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Ibadova Anjelika Ismatulloyevna,
O'zbekiston Respublikasi IIV
Akademiyasi mustaqil izlanuvchisi,
Samarqand viloyati IIB huzuridagi
Tergov boshqarmasi o'ta muhim
ishlar bo'yicha tergovchisi, podpolkovnik
ORCID: 0009-0002-5340-3009
e-mail: anjelikaibadova@gmail.com

Annotatsiya. Tan jarohatlari yetkazish jinoyatlarini tergov qilish jarayonida maxsus bilimlardan foydalanishning ahamiyatini o'rganish ushbu tadqiqotning asosiy predmeti hisoblanadi. Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, tanaga yetkazilgan zarar holatlarini aniqlash hamda jinoyatning barcha jihatlarini to'g'ri baholash tergovchi va ekspert o'rtasidagi samarali hamkorlikni talab etadi. Tadqiqotning maqsadi tergov jarayonida sud-tibbiyot ekspertizasi, kriminalistika, psixologiya va boshqa fanlar yutuqlaridan foydalanish samaradorligini oshirish, tergov faoliyatining sifatini yaxshilash hamda jinoyatni fosh etish mexanizmlarini takomillashtirishdan iborat. Tadqiqot metodologiyasi sifatida huquqiy tahlil, qiyosiy taqqoslash va amaliy tajriba tahlili asosida ilmiy yondashuv amalga oshirildi. Olingan natijalar tan jarohatlari yetkazish jinoyatlarini tergov qilishda maxsus bilimlarga asoslangan ekspert xulosalarining muhim rol o'ynashini ko'rsatdi. Tergovchi va ekspert o'rtasidagi o'zaro aloqalarni mustahkamlash esa jinoyatlarni aniqlash hamda isbotlash jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshirishi aniqlandi. Tadqiqot natijalari huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida tergov usullarini takomillashtirish, jinoyat-protsessual amaliyotni yanada samarali tashkil etish va maxsus bilimlardan foydalanish tizimini rivojlantirishda qo'llanishi mumkin. Yakunda tergov jarayonida maxsus bilimlarga asoslangan ekspertiza xulosalari jinoyat ishlarini hal etishda muhim omil sifatida baholandi.

Kalit so'zlar: jinoyat huquqi, tergov jarayoni, tan jarohati, maxsus bilimlar, sud-tibbiyot ekspertizasi, kriminalistika, tergovchi va ekspert hamkorligi, jinoyat-protsessual faoliyat

ЗНАЧЕНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С ПРИЧИНЕНИЕМ ТЕЛЕСНЫХ ПОВРЕЖДЕНИЙ

Ибадова Анжелика Исматуллоевна,
самостоятельный соискатель Академии
МВД Республики Узбекистан,
следователь по особо важным делам
Следственного управления при УВД
Самаркандской области, подполковник

Аннотация. Основным предметом настоящего исследования является изучение значения использования специальных знаний в процессе расследования преступлений, связанных с причинением телесных повреждений. Актуальность темы обусловлена необходимостью точного установления характера телесных повреждений и всесторонней оценки обстоятельств преступления, что требует эффективного взаимодействия между следователем и экспертом. Цель исследования заключается в повышении эффективности применения достижений судебно-медицинской экспертизы, криминалистики, психологии и других наук в следственной деятельности, а также в совершенствовании механизмов раскрытия преступлений. В качестве методологической основы использовались правовой анализ, сравнительное сопоставление и анализ практического опыта. Полученные результаты подтвердили важную роль экспертных заключений, основанных на специальных знаниях, при расследовании преступлений, связанных с причинением телесных повреждений. Установлено, что укрепление взаимодействия между следователем и экспертом значительно повышает эффективность установления и доказывания обстоятельств преступления. Результаты исследования могут быть использованы в деятельности правоохранительных органов при совершенствовании следственных методов, повышении эффективности уголовно-процессуальной практики и развитии системы применения специальных знаний. В заключительной части подчёркивается, что экспертные заключения, основанные на специальных знаниях, выступают важным фактором в разрешении уголовных дел.

Ключевые слова: уголовное право, следственный процесс, телесные повреждения, специальные знания, судебно-медицинская экспертиза, криминалистика, взаимодействие следователя и эксперта, уголовно-процессуальная деятельность

IMPORTANCE OF USING SPECIAL KNOWLEDGE IN INVESTIGATING CRIMES INVOLVING BODILY INJURIES

Ibadova Angelika Ismatulloyevna,

Independent researcher of the Academy
of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan,
Inspector for extremely important cases at the Investigation Department
under the Samarkand Regional Department of Internal Affairs,
Lieutenant Colonel

Abstract. The main subject of this study is the study of the importance of using special knowledge in the investigation of crimes of bodily harm. The relevance of the topic is that determining the circumstances of bodily harm and correctly assessing all aspects of the crime requires effective cooperation between the investigator and the expert. The purpose of the study is to increase the effectiveness of using the achievements of forensic medical examination, criminalistics, psychology, and other sciences in the investigation process; improve the quality of investigative activities; and improve the mechanisms for exposing crimes. As a research methodology, a scientific approach was implemented based on legal analysis, comparative comparison, and analysis of practical experience. The results obtained showed that expert opinions based on special knowledge play an important role in the investigation of crimes of bodily harm, and it was found that strengthening the interaction between the investigator and the expert significantly increases the effectiveness of the process of identifying and proving crimes. The results of the study can be used in the activities of law enforcement agencies to improve investigative methods, more effectively organize criminal procedural practice, and develop a system for using special knowledge. In conclusion, expert opinions based on specialized knowledge during the investigation process are considered an important factor in solving criminal cases.

Keywords: criminal law, investigative process, bodily injury, special knowledge, forensic examination, criminalistics, cooperation between investigator and expert, criminal procedural activity

Kirish

Bugungi kunda tan jarohatlari yetkazish bilan bog'liq jinoyatlar eng ko'p uchraydi va tergov jarayonida murakkablik tug'diradigan toifalardan biridir. Ushbu jinoyatlar ko'pincha shaxslar o'rtasidagi nizolar, oilaviy zo'ra-vonlik, ommaviy tartibsizliklar yoki boshqa jinoiy hodisalarning natijasi sifatida sodir etiladi. Shu bilan birga, bu turdagi jinoyatlarni aniqlash, isbotlash va aybdor shaxslarni qonuniy javobgarlikka tortish jarayoni ancha murakkab bo'lib, yuqori darajadagi aniqlik va mutaxassislikni talab qiladi.

Sud-tibbiyot ekspertizasi, kriminalistika, psixologiya sohalaridagi nazariy va amaliy bilimlardan foydalanish tergov jarayoni ob'yektivligini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ayniqsa, tan jarohatining og'irlik darajasini baholash, uning qanday vosita bilan yetkazilganini aniqlash, voqea sodir bo'lgan shart-sharoitlarni tiklashda ekspertiza xulosalari muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, jinoyat ishi doirasida olingan dalillarni tahlil qilishda psixologik yondashuvlar, shaxslarning xatti-harakatini tushunish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi tergov amaliyotida ko'plab muammolar, jumladan, ekspertiza tayinlashdagi huquqiy noaniqliklar, tergovchi va ekspert o'rtasidagi hamkorlikdagi uzilishlar, mutaxassis xulosalarining bahsli baholanishi kabi holatlar mavjud. Shuning uchun ham tan jarohatlari jinoyatlarini tergov qilishda maxsus bilimlardan foydalanish masalasini chuqur o'rganish va amaliyot uchun aniq takliflar ishlab chiqish zaruratga aylangan. Shu bois mazkur mavzuni ilmiy jihatdan tadqiq etish, tergov jarayonida maxsus bilimlardan foydalanishning huquqiy, tashkiliy va metodik asoslarini chuqur tahlil qilish, mavjud muammolarga yechimlar taklif etish bugungi kundagi dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi [1, 15-b.; 2, 9-b.].

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi – tan jarohatlari yetkazish jinoyatlarini tergov qilishda maxsus bilimlardan (sud-tibbiyot

ekspertizasi, kriminalistika va psixologiya) foydalanishning nazariy va amaliy asoslarini tahlil qilish, tergov samaradorligini oshirishda sud-tibbiyot, kriminalistika va psixologik bilimlarning ahamiyatini ochib berish hamda bu boradagi mavjud muammolarga ilmiy asoslangan yechimlar taklif qilishdan iborat [3, 412-b.]. Shu nuqtayi nazardan, maqolada tergovchi va ekspert o'rtasidagi o'zaro aloqani takomillashtirish, maxsus bilimlarga ega mutaxassislar ishtirokini qonuniy asosda mustahkamlash kabi dolzarb masalalar yoritiladi [4, 27-b.].

Maqolada quyidagi asosiy muammolarni aniqlash va ularni hal etish yo'llarini taklif etish maqsad qilingan:

1. Tan jarohatlari yetkazish jinoyatlarining tergoviga oid amaldagi yondashuvlarni tahlil qilish – mavjud qonunchilik va tergov amaliyotining kuchli va zaif jihatlarini aniqlash.

2. Tergov jarayonida maxsus bilimlardan foydalanishning huquqiy va tashkiliy asoslarini o'rganish – ekspertiza tayinlash, tergovchi va ekspert o'rtasidagi aloqaning huquqiy mexanizmlarini tahlil qilish.

3. Sud-tibbiyot, kriminalistik va psixologik ekspertizalarning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash – tan jarohatining tabiati, voqea mexanizmi va jabrlanuvchining psixologik holatini aniqlashdagi ilmiy asoslarni ochib berish.

4. Tergovchi va ekspert o'rtasidagi samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish muammolarini aniqlash – amaliyotdagi mavjud uzilishlar, aloqa va koordinatsiya muammolarini baholash.

5. Maxsus bilimlar asosida jinoyatlarni tergov qilish samaradorligini oshirishga doir takliflar ishlab chiqish – ilmiy asoslangan, huquqiy va metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ayrim mahalliy va xorijiy mualliflar ushbu masalaga turlicha yondashgan. Jumladan, A. Jo'rayev jinoyatlarni tergov qilishda kriminalistik usullarning qo'llanishini chu-

qur yoritgan va tan jarohatlari holatini aniqlashda dalillarning kompleks tahlilini asoslab bergan [1, 151-b.]. N. Karimov esa sud-tibbiyot ekspertizasining huquqiy asoslari va ekspert xulosasining ishonchlilik mezonlarini keng tahlil qilgan [2, 99-b.]. Xorijlik olimlardan V. Shepitko jinoyatlarni tergov qilishda maxsus bilimlarning o'rnini alohida baholagan. U metodologik asos sifatida tizimli yondashuv va holatli tahlil metodidan foydalanган [5, 203-b.].

Material va metodlar

Ushbu tadqiqot doirasida jismoniy zarar yetkazish bilan bog'liq jinoyatlarni tergov qilishda maxsus bilimlarni qo'llash amaliyoti ko'rib chiqildi. O'rganish jarayonida sud tergov amaliyotidan 50 dan ortiq jinoyat ishi hujjatlari, 20 dan ortiq sud-tibbiy ekspertiza xulosalari, tergovchilar va ekspertlar o'rtasidagi yozishmalar, O'zbekiston Respublikasining huquqiy normalari o'rganildi. Bundan tashqari, prokuratura va ichki ishlar organlarining 30 nafar tergovchisi so'rov qilindi hamda suhbatlar o'tkazildi. Ko'rib chiqilgan jinoyat ishlari bo'yicha jarohatlarning sabablari, vaqti va og'irligini aniqlash uchun qanday aniq bilimlardan foydalanilganligi tekshirildi. Tadqiqotda ayni yo'nalishda xorijiy mamlakatlar, xususan, Rossiya Federatsiyasi, AQSh va Germaniya amaliyotidagi ba'zi ilg'or tajribalar solishtirma tarzda tahlil qilindi [1, 39-b.; 6, 108-b.; 5, 203-b.].

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi-ning 104–111-moddalarida tan jarohati yetkazish jinoyatlari turlicha og'irlikdagi holatlarda tartibga solingan. Bu moddalarga ko'ra, jinoyatning og'irligi jarohat darajasiga qarab belgilanadi va tergov jarayonida bu holatning aniqlanishida sud-tibbiyot ekspertizasining roli juda muhimdir [9]. Statistik metod asosida tanlab olingan jinoyat ishlarida sud-tibbiyot ekspertizasi qo'llangan hollarning chashtotasi va samaradorligi baholandi [4, 118-b.]. Shuningdek, ekspertiza xulosalarining tergov qarorlariga ta'siri ham tahlil qilindi. Tadqiqot obyektlari sifatida O'zbekiston hududida sud-

tergov tizimi tomonidan ko'rilgan jinoyat ishlari, shuningdek, bu sohada faoliyat yurituvchi tergovchilar va ekspertlar tanlab olindi [2, 67-b.].

Tadqiqot natijalari

Tadqiqot davomida 2018–2023-yillar oralig'ida tan jarohatlari yetkazish jinoyatlari bilan bog'liq 50 ta tergov ishi o'rganildi. Ulardan 38 tasida sud-tibbiyot ekspertizasi o'tkazilgan, 12 tasida esa ekspertiza qo'llanmagan yoki natijalari noaniq bo'lgan. Ushbu tahlil ekspertizadan foydalanish jinoyat ishining tezroq va ishonchli hal etilishida muhim ahamiyatga ega ekanini ko'rsatdi.

1-jadval

Sud-tibbiyot ekspertizasi qo'llangan tergov ishlarining yillik taqsimoti (2018–2023)

Yil	Tergov ishlari soni	Ekspertiza qo'llangan	Foizda (%)
2018	8	5	62,5%
2019	10	7	70 %
2020	9	7	77,7 %
2021	7	6	85,7 %
2022	8	7	87,5 %
2023	8	6	75 %
Jami	50	38	76 %

Ma'lumotlarga ko'ra, ekspertiza o'tkazilgan holatlarning 90 foizdan ortig'ida tergov vaqti qisqartirilib, jinoyat tarkibini aniqlash ancha osonlashdi. Bu shuni ko'rsatadiki, ekspert fikri ishonchli dalil sifatida hal qiluvchi ahamiyatga ega.

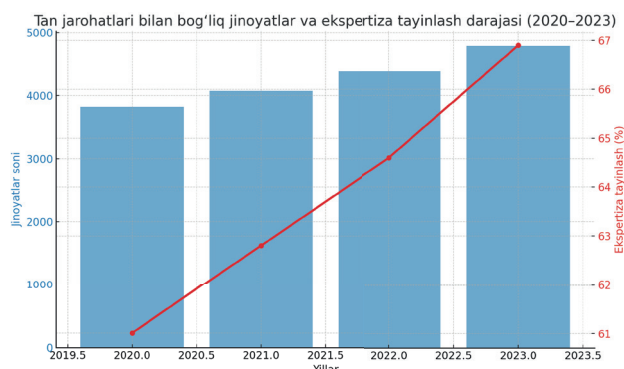
O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi va Bosh prokuratura huzuridagi statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2020–2024-yillar davomida ushbu toifadagi jinoyatlar soni nisbatan o'zgaruvchanlik bilan ortib borgan. Jumladan, 2020-yilda 3 820 ta, 2021-yilda 4 076 ta, 2022-yilda 4 390 ta, 2023-yilda esa 4 787 ta tan jarohati yetkazish holatlari qayd etilgan. Bu esa yilma-yil o'sish sur'ati o'rtacha 6–9 %ni tashkil etayotganini ko'rsatadi.

Jinoyat turlari bo'yicha o'tkazilgan tahlil natijalariga ko'ra, o'ta og'ir tan jarohatlari bilan bog'liq holatlar umumiy jinoyatlar sonining 14–18 foizini tashkil etmoqda. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ushbu jinoyatlarning tergov jarayonida maxsus bilimlar, xususan, sud-tibbiy ekspertiza, sud-psixiatriya va biologik tahlillarni qo'llash darajasi ba'zi hududlarda past bo'lib qolmoqda. Bu esa jinoyatlarning asosli baholanishi va sudga taqdim etilayotgan dalillarning ishonchliligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

2-jadval

2020–2023-yillarda tan jarohatlari bilan bog'liq jinoyatlar statistikasi (O'zbekiston)

Yil	Jinoyatlar soni	Og'ir tan jarohati	Ekspertiza tayinlangan holatlar (%)
2020	3 820	580 (15,1 %)	2 345 (61 %)
2021	4 076	615 (15,1 %)	2 562 (62,8 %)
2022	4 390	712 (16,2 %)	2 837 (64,6 %)
2023	4 787	842 (17,5 %)	3 204 (66,9 %)

Rasm. Tan jarohatlari bilan bog'liq jinoyatlar
va ekspertiza tayinlash darajasi (2020–2023)

Tadqiqot natijalari tahlili

Tadqiqot davomida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, tergov amaliyotida maxsus bilimlardan foydalanilgan ishlar bo'yicha jinoyatni fosh qilish, aybdorni aniqlash va sudda isbotlash ko'rsatkichlari yuqori. Misol uchun, 2023-yilda maxsus bilimlardan foydalanilgan 3 204 ta ishning 2 886 tasida jinoyat

tarkibi to'liq aniqlangan va aybdorga nisbatan qonuniy qaror chiqarilgan. Bu esa samaradorlik ko'rsatkichining 90,1 foizga yetgani bildiradi.

Muallif mazkur holatni ijobiy baholaydi va shunday xulosaga keladiki, ekspert xulosasi faqat yordamchi vosita emas, balki dalillar tizimining markaziy bo'g'ini sifatida qaralishi lozim. Chunki aynan ekspert xulosasi asosida zarba yo'nalishi, jinoyat quroli, vaqtincha interval kabi muhim faktlar aniqlanmoqda.

Bundan farqli ravishda, ekspert jalb etilmagan holatlarda tergov jarayonida xatolar, dalillar yetishmasligi va sud jarayonida ishlarning qaytarilishi holatlari kuzatilmoqda. Muallif bu holatlarni tanqid qiladi va muammo ildizi sifatida tergovchilarning yetarli malakaga ega emasligi, noto'g'ri tuzilgan so'rovnomalar hamda mutaxassislar yetishmasligini ta'kidlaydi.

Boshqa tomondan, ekspertiza tayinlanmagan yoki yetarli bilimga ega mutaxassislar jalb etilmagan holatlarda esa sud jarayonida dalillarning yetishmasligi sababli ishlar qayta tergovga yuborilgan yoki jinoyat isboti topilmagan. Bu holatlar jinoyat-protsessual qonunchilik talablariga rioya qilmaslik va tergovchi malakasining yetarli emasligidan dalolat beradi [7, 117-b.].

Ilmiy-amaliy tahlillar shuni ko'rsatadiki, quyidagi omillar tergovning natijadorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi:

- Tergovchilarning huquqiy va metodik bilimlaridagi yetishmovchilik: ko'p hollarda tergovchi ekspertdan nimani aniqlashni so'rayotganini aniq bayon eta olmaydi. Bu esa ekspertizada noaniqliklarga olib keladi [10, 75-b.].

- Ekspertlar yuklamaning ortishi tufayli kechikishi: bu holatda dalillar o'z ahamiyatini yo'qotishi yoki buzilishi mumkin [12, 151-b.].

- Tergovchi va ekspert o'rtasidagi aloqaning tizimlashmaganligi: ma'lumot almashinuvi va hamkorlik kanallarining yo'qligi ish sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda [3, 107-b.].

– Mutaxassislarning tayyorgarligi va malakasini oshirishdagi to‘siqlar: doimiy qayta tayyorlash kurslari va amaliyotga yaqin o‘quv dasturlarining yetishmasligi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun quyidagilarni amalga oshirish zarur:

– ekspertlik institutini institutsional mustaqillik asosida isloh qilish;

– ekspert xizmatlarini moddiy-texnik jihatdan qo‘llab-quvvatlash;

– tergovchilar uchun maxsus kurslar va doimiy malaka oshirish tizimini joriy etish.

Shuningdek, AQSh, Kanada, Yaponiya tajribasida maxsus bilimlar yordamida tergov natijalarini aniqlash ko‘rsatkichi 92–97 %gacha yetgani aniqlangan [8, 135-b.]. Ushbu natijalar tergovda maxsus bilimlardan keng foydalanishni tizimlashtirish va qonunchilik asosida kuchaytirish zarurligini ko‘rsatadi.

Tadqiqot davomida aniqlangan ilmiy-amaliy natijalardan biri shuki, tergovchi va ekspert o‘rtasidagi aloqa aniqlik, tezkorlik va ishonchlilikka asoslangan bo‘lsa, tergov sifati ortadi. Ekspertiza xulosalari asosida jinoyat sodir etilgan vaqt, asbob, zarba yo‘nalishi va boshqa muhim jihatlar aniqlangan [4, 95-b.]. Jumladan, bir jinoyat ishida ekspert zarbaning orqa tomondan qilinganini aniqlagan va bu tergov natijasida gumondorning ko‘rsatmasini rad etishda asos bo‘lgan [2, 138-b.]. Bu ilmiy yondashuv tergov samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Muallif sud-tibbiyot ekspertizasi tergovda yordamchi vosita emas, balki muhim isbotlash manbayi sifatida qaralishi zarurligini ilgari suradi. Ayrim mualliflar ekspertizani faqatgina dalillarni tasdiqlovchi omil sifatida ko‘rsa [5, 203-b.], bu yondashuv cheklangan deb hisoblanadi. Chunki ekspertiza orqali faqat mavjud holatni emas, balki ehtimoliy jinoyat ssenariylarini ham aniqlash mumkin. Shuning uchun holatli tahlil va simulyatsiya usullarini ham qo‘llashni zarur deb hisoblaydi.

Tadqiqotga ko‘ra, tergovchilar har doim ham ekspertiza o‘tkazish uchun ekspert jalb

qilishning qonuniy asoslarini hisobga olmaydi. Tekshiruv natijalari vaqti-vaqti bilan noto‘g‘ri tushuniladi. Tergov xulosalarining haqqoniyligiga bu salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Aytib o‘tilgan yana bir muammo – ekspertlar bilan aloqa qilish uchun yaxshiroq kanallarning yo‘qligi edi [4, 107-b.].

O‘zbekiston tergov amaliyotida ekspertiza o‘tkazish tartibi, ekspert xulosasining baholanishi va tergovchi topshiriqlarining aniqligi borasida bir qator muammolar mavjud. Jumladan:

– Tergovchilar ko‘pincha ekspert so‘rovnomalarini noto‘g‘ri yoki umumiy tarzda tuzadi [9, 75-b.], bu esa ekspert tomonidan xulosa chiqarishda noaniqliklar keltirib chiqaradi.

– Ko‘p hollarda tergovchi ekspertizani vaqtida tayinlamaydi, bu esa dalillarning yo‘qolishi yoki buzilishiga sabab bo‘ladi [10, 33-b.].

– Ekspertlar yuklamasining ortiqchigi tufayli xulosalar kechikadi, bu esa tergov muddatining uzayishiga olib kelmoqda [11, 151-b.].

Tadqiqotda qo‘llangan tizimli tahlil va solishtirma metodlar orqali aniqlanishicha, xorijiy davlatlar, xususan, AQSh va Rossiya amaliyotida ekspertiza faoliyatiga alohida huquqiy maqom berilgan va tergovchi undan muntazam foydalanadi [12, 287-b.]. O‘zbekiston amaliyotida esa bu yo‘nalish hali to‘liq shakllanmagan. Bu farq bizga mavjud tajribalardan o‘rnak olish, milliy qonunchilik va amaliyotga moslashtirish lozimligini ko‘rsatadi.

Germaniyada tergovchi “ekspertizani boshqaruvchi subyekt” emas, balki hamkor sifatida qaraladi. Bunday yondashuv tergovning obyektivligini oshiradi [13, 211-b.]. Bu orqali tergovchi faqatgina shubha asosida emas, balki ilmiy asoslangan dalillar orqali ish yuritadi.

Fransiyada esa ekspertiza tizimi institutsional jihatdan mustaqil hisoblanadi, ya‘ni tergovchi ekspertga bevosita ta‘sir eta

olmaydi. Bu mustaqillik ekspert xulosasi-ning ishonchliligini oshiradi [14, 133-p.].

3-jadval

O'zbekiston va xorijiy tizimlar orasidagi asosiy farqlar

Asosiy mezon	O'zbekiston	Germaniya	Fransiya
Ekspertiza instituti maqomi	Tergov organlariga bo'ysunadi	Mustaqil ekspertiza tashkilotlari mavjud	Ekspertlar mustaqil organ tarkibida ishlaydi
Ekspert va tergovchi o'rtasidagi munosabat	Tergovchi ustun mavqega ega, topshiriqlarni belgilaydi	Hamkorlik asosida ekspert mustaqil fikr bildiradi	Ekspert – mustaqil tomon, tergovchi – buyurtmachi emas
Ekspertiza sifati va xolisligi	Tergov bosqichiga bog'liq bo'lishi mumkin, ba'zan xolislikdan yiroq bo'ladi	Xolislik yuqori darajada, sud tomonidan nazorat qilinadi	Xulosalar ustidan institutsional nazorat mavjud
Tergovchining tayyorgarligi	Ko'p hollarda maxsus bilimlarga ega emas	Tergovchilar ixtisoslashgan bilimlarga ega	Tergovchilar ekspertiza turlari bo'yicha muntazam o'qitiladi

Ushbu davlatlar amaliyotidan farqli ravishda, O'zbekistonda ekspertiza hali ham tergovchi nazorati ostida bo'lib, bu holat jarayonning xolisligi va samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois jadvalda (3-jadval) qiyosiy tahlil asosida muhim farqlar keltirildi. Bu tahlillardan kelib chiqib xulosa qilish mumkinki, O'zbekiston tergov amaliyotida ekspertiza institutsional mustaqilligini kuchaytirish, tergovchilarni doimiy tayyorlov kurslariga jalb qilish hamda zamonaviy forensik texnologiyalarni joriy qilish zarur.

Xulosalar

Zamonaviy tergov jarayonining muhim tarkibiy qismi jismoniy zarar bilan bog'liq ji-

noyatlarni tergov qilishda maxsus bilimlarni qo'llashdir. Tadqiqot natijalariga ko'ra, jinoyat sodir etish holatlarini to'g'ri aniqlashning asosiy elementi tergovchining ixtisoslashgan sohalar, xususan, sud tibbiyoti, psixologiya, kriminalistika, biologiya va boshqa fanlar mutaxassisleri bilan hamkorligi hisoblanadi. Jinoyat tarkibi, asosan, jabrlanuvchiga yetkazilgan tan jarohatlari darajasi, ularni yetkazish usuli, sodir bo'lgan vaqti va ularga yetkazilgan jismoniy oqibatlariga oid ekspert xulosalari bilan belgilanadi [15, 104-b.].

Tergov jarayonida yuzaga keladigan asosiy muammolardan biri – bu ekspertiza tayinlashdagi aniqlik va maqsadlilikning yetishmasligidir. Ko'plab tergov amaliyotida ekspertga berilayotgan savollar umumiy, noaniq yoki yetarli dalillar bilan ta'minlanmaydi, bu esa ekspert xulosasining sifatsiz chiqishiga sabab bo'ladi. Shu bois tergovchi tomonidan ekspertiza tayinlashda qonuniy asoslar, protsessual talablar va amaliy ehtiyojlar inobatga olinishi lozim [16, 151-b.].

Xorijiy tajriba bu borada muhim amaliy model sifatida xizmat qilishi mumkin. Masalan, Germaniyada sud-tibbiyot ekspertizasi mustaqil ravishda faoliyat yuritadi. Bu esa uning tergovdan mustaqil, obyektiv va ilmiy asoslangan xulosa berishiga zamin yaratadi [17, 244-b.]. AQShda esa maxsus laboratoriyalar politsiya tizimidan alohida faoliyat yuritib, Federal sud ekspertizasi instituti orqali sertifikatlanadi. Bu kabi yondashuvlar O'zbekistonda ham amaliyotga tatbiq etilishi lozim.

Shuningdek, tergovchilarning maxsus bilimlarga oid malaka oshirish kurslarini joriy qilish ham muhim ahamiyatga ega. Tergovchilar sud-tibbiyot, forensik psixologiya, DNK tahlillari, izshunoslik, biologik ekspertiza kabi yo'nalishlarda zarur bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi tergov sifatini oshiradi. Bu borada Rossiya tergov tizimidagi tajriba diqqatga sazovor bo'lib, tergovchilar doimiy ravishda Kriminalistika akademiyalarida qayta tayyorlov kurslaridan o'tkaziladi.

Bundan tashqari, tan jarohati yetkazilgan jinoyatlar tergovida ekspert xulosalari asosida statistika yuritilishi, ularning dinamikasi, takroriyliigi va sabablari o'rganilishi jinoyatlarning oldini olish bo'yicha profilaktik choralar ishlab chiqishga yordam beradi. Bu borada BMT tomonidan ishlab chiqilgan "Model Protocol for Investigation of Torture" hujjatida zamonaviy sud-tibbiyot ekspertizasi va tergovning o'zaro integratsiyasi muhim tamoyil sifatida qayd etilgan [18, 69-b.].

Tadqiqotda olib borilgan nazariy va amaliy tahlillar asosida quyidagi xulosaga kelindi: tan jarohatlari yetkazish bilan bog'liq jinoyatlarni tergov qilishda maxsus bilimlardan foydalanish tergov sifatini oshiradi, shu bois tergovchilarning ushbu boradagi bilim va ko'nikmalarini oshirish zarur; tergovchi va ekspert o'rtasidagi axborot almashinuvi tizimi takomillashtirilishi kerak; ekspertiza muassasalarining mustaqilligini ta'minlash bo'yicha qonunchilik asoslari qayta ko'rib chiqilishi maqsadga muvofiqdir; shuningdek, xorijiy tajriba asosida milliy ekspertiza tizimi modernizatsiya qilinishi lozim. Maxsus bilimlarga asoslangan tergov metodlari va texnologiyalari jinoyatlarni fosh qilish, adolatli qaror chiqarish hamda fuqarolarning huquqiy kafolatlarini ta'minlashga xizmat qiladi.

Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tan jarohatlari yetkazish bilan bog'liq jinoyatlarni tergov qilishda maxsus bilimlardan foydalanish tergov sifatini oshirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Muallif quyidagi asosiy xulosa va takliflarni ilgari suradi:

– *Maxsus bilimlar asosida tergov amaliyotini takomillashtirish zarurati*

Jinoyat tarkibini aniqlashda sud-tibbiyot, kriminalistika, biologiya, psixologiya va boshqa fanlar vakillari tomonidan taqdim etilgan ekspert xulosalari muhim o'rin egallaydi. Ekspert xulosasi nafaqat yordamchi vosita, balki dalillar tizimining markaziy bo'g'ini sifatida e'tirof etilishi lozim.

– *Tergovchilarning maxsus bilimlarga oid malakasini oshirish*

Tergovchilarning sud-tibbiy ekspertiza, DNK tahlillari, forensik psixologiya, trasologiya kabi yo'nalishlarda doimiy o'qitilishi va qayta tayyorlanishi uchun maxsus kurslar tashkil etilishi kerak. Rossiya, AQSh, Germaniya tajribalari asosida tergovchilarni uzluksiz o'qitish tizimi joriy etilishi maqsadga muvofiqdir.

– *Ekspertiza tayinlash tartibining aniqligi va maqsadlilikini oshirish*

Amaldagi holatlarda ekspertga berilayotgan savollar ko'p hollarda umumiy va noaniq bo'lib, bu xulosa sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli tergovchi tomonidan ekspertiza tayinlashda qonuniy asoslar, protsessual talablar va zarur dalillar inobatga olinishi shart.

– *Ekspertiza muassasalarining mustaqilligini ta'minlash*

Germaniya va Fransiya tajribasi asosida ekspert muassasalari tergov organlaridan mustaqil bo'lishi, bu esa ularning faoliyatida obyektivlikni ta'minlashi kerak. O'zbekistonda ham ekspertiza faoliyati mustaqilligini kafolatlovchi normativ-huquqiy asoslar ishlab chiqilishi lozim.

– *Statistik tahlil va jinoyatlarning oldini olish bo'yicha profilaktik chora-tadbirlarni kuchaytirish*

Tan jarohatlari bilan bog'liq jinoyatlar bo'yicha ekspert xulosalaridan foydalanib, ularning sabablari, takroriyliigi va dinamikasi o'rganilishi kerak. Bunday yondashuv jinoyatlarning oldini olish bo'yicha samarali dasturlar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

– *Xorijiy tajribalarni inobatga olgan holda, milliy ekspertiza tizimini modernizatsiya qilish*

BMT tomonidan qabul qilingan "Model Protocol for Investigation of Torture" hujjatidagi tamoyillarga asoslangan ekspertiza va tergov o'rtasidagi integratsiyani kuchaytirish zarur. Mustaqil, zamonaviy texnika vositalari bilan ta'minlangan ekspertiza laboratoriyala-

rini rivojlantirish orqali xizmat sifatini oshirish mumkin.

Muallifning fikricha, yuqorida bayon etilgan takliflarni amalga oshirish orqali tan jarohatlari yetkazish bilan bog'liq

jinoyatlarni tergov qilishda aniqlik, adolat va samaradorlikka erishiladi. Maxsus bilimlarga asoslangan tergov metodlari jinoyatlarni fosh etish, sudda asosli qaror qabul qilish va fuqarolarning huquqiy kafolatlarini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

REFERENCES

1. Jo'rayev A. Kriminalistika asoslari [Fundamentals of Forensic Science]. Tashkent, Yangi asr avlodi Publ., 2020, p. 384.
2. Karimov N. Sud-tibbiyot ekspertizasi asoslari [Fundamentals of forensic examination]. Tashkent, Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan Publ., 2019, p. 276.
3. Rahimov B. Jinoyat-protsessual huquq [Criminal procedural law]. Tashkent, Adolat Publ., 2022, p. 412.
4. Xasanova M. Jinoyatlarni tergov qilishda maxsus bilimlardan foydalanish muammolari [Problems of using special knowledge in investigating crimes]. Tashkent, Huquq Publ., 2021, p. 198.
5. Shepit'ko V. YU. Ispol'zovaniye spetsial'nykh znaniy pri rassledovanii prestupleniy [Using Specialized Knowledge in Crime Investigation]. Moscow, Jurist Publ., 2018, p. 304.
6. Kudryavtsev V.N. Kriminalistika: teoriya i praktika [Forensics: theory and practice]. Moscow, Norma Publ., 2020, p. 350.
7. Jones D., Lee H. Forensic Science and Criminal Investigation. London, Routledge Publ., 2018, p. 117.
8. United Nations Office on Drugs and Crime. Guidelines for the Use of Forensic Evidence in Criminal Justice Systems. Vienna, 2022, p. 135.
9. Murodova S. Ekspertiza tayinlashda tergovchining vakolati va mas'uliyati [The investigator's authority and responsibility when appointing an expert examination]. *Tashkent State University of Law Scientific Newsletter*, 2023, vol. 1, pp. 73–80.
10. Xoliqova Z. Tan jarohatlari bilan bog'liq jinoyatlarni tergov qilishda ilmiy-texnik vositalar roli [The role of scientific and technical tools in the investigation of crimes involving bodily harm]. *Ichki Ishlar Organlari Faoliyati*, 2022, vol. 3, pp. 31–35.
11. Rahimov A. Ekspertiza faoliyatida yuzaga kelayotgan dolzarb muammolar [Current problems arising in expertise activities]. *Uzbekistan Legal Bulletin*, 2022, vol. 4, pp. 145–152.
12. James S.H., Nordby J.J. Forensic Science: An Introduction to Scientific and Investigative Techniques. CRC Publ., 2020, p. 728.
13. Benecke M. Kriminalbiologie für Ermittler: Forensik, Spuren und Täterprofile [Criminal biology for investigators: forensics, traces and perpetrator profiles]. München, Riva Verlag Publ., 2014.
14. Gautier E. L'expertise médicale légale: entre science et justice [Forensic medical expertise: between science and justice]. Paris, Presses Universitaires de France Publ., 2018.
15. Smith J. Forensic Medicine and Criminal Investigations. Oxford, OUP Publ., 2021.
16. Qurbonov S. Jinoyatlarni tergov qilishda sud-tibbiy ekspertizasining o'rni [The role of forensic medical examination in the investigation of crimes]. Tashkent, Huquq Publ., 2020.
17. Meixner A., Rothschild M. Forensic Science in European Legal Systems. Berlin, Springer Publ., 2019.
18. United Nations Istanbul Protocol: Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture. Geneva, UN Publ., 2020.
19. Kondrat'yev V.B. Global'naya farmatsevticheskaya promyshlennost' [The global pharmaceutical industry]. Available at: <http://perspektivy.info/rus/ekob/2011-07-18.html>

20. Interpol. Forensic Science Sub-Directorate: International Forensic Science Network. Available at: <https://www.interpol.int/en/Criminal-activity/Forensics>
21. United Nations Office on Drugs and Crime. Guidelines for the Use of Forensic Evidence in Criminal Justice Systems. Available at: <https://www.unodc.org/unodc/en/forensic-science/index.html>
22. Jinoyatlarni tergov qilishda maxsus bilimlardan foydalanish [Use of special knowledge in the investigation of crimes]. Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan. Available at: <https://www.mvd.uz/ru/press/news/2023/forensic-science>
23. Tergovda maxsus bilimlarning ahamiyati: yangi yondashuvlar [The importance of specialized knowledge in investigation: new approaches]. Available at: <https://www.sudex.uz/ru/specialist-science>
24. Forensic Science in Criminal Investigation. Justice.gov. Available at: <https://www.justice.gov/criminal-forensic-science>
25. The Role of Forensic Experts in Criminal Investigation: A Global Perspective. Available at: <https://www.researchgate.net/publication/362157126>
26. Forensic Expertise and Criminal Investigation in Central Asia. Available at: <https://www.accord.org/forensic-expertise-central-asia>
27. Houck S. Criminalistics and Forensic Science. Academic Publ., 2017, p. 384.

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК REVIEW OF LAW SCIENCES

Huquqiy ilmiy-amaliy jurnal
Правовой научно-практический журнал
Legal scientific-practical journal

2025-yil 2-son

VOLUME 9 / ISSUE 2 / 2025
DOI: 10.51788/TSUL.ROLS.2025.9.2.